

Raxmatulloyev Zohirshoh

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Pedagogika va ijtimoiy – gumanitar fakulteti

Tarix yo'nalishi 1-25 guruh talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola qadimgi turkiy xalqlarning harbiy madaniyatida keng qo'llanilgan belgilar va ramzlar tizimini atroflicha o'rganadi. Tadqiqot qadimgi turkiy urug' va qabilalarining harbiy faoliyatida, jangovar strategiyalarida va ijtimoiy tashkiliy tuzilmalarida ramzlarning o'rnini tahlil qiladi. Maqolada turkiy qabilalarning bayroqlari, tamg'alari, qurol-yarog'laridagi naqshlar, kiyim-kechaklardagi bezaklar hamda harbiy marosimlarda ishlatilgan ramziy ma'nolarga boy elementlar yuzasidan tarixiy va arxeologik manbalarga asoslangan holda ilmiy xulosalar beriladi. Ushbu belgilar nafaqat harbiy maqsadlarda, balki ijtimoiy o'ziga xoslikni, qabila birligini va diniy e'tiqodlarni ifodalashda ham muhim rol o'ynaganligi ko'rsatiladi. Tadqiqot qadimgi turkiy jamiyatining harbiy-siyosiy va madaniy asoslarini tushunishga yordam beradi. Turkiy xalqlarning bayroq, tamg'a, bo'ri timsoli va boshqa jangovar belgilar orqali harbiy kuch, birlik, jasorat va davlat hokimiyatini ifodalashi yoritilgan. Shuningdek, harbiy ramzlarning turkiy xalqlar hayotidagi siyosiy, ma'naviy va madaniy ahamiyati ochiq beriladi. Maqolada qadimgi turkiy davlatlarning harbiy an'analari, jangovar madaniyati hamda ushbu ramzlarning keyingi davrlarda o'zbek davlatchiligi rivojiga ko'rsatgan ta'siri tarixiy manbalar asosida bayon etilgan. Harbiy belgilar xalqning milliy o'zligi, vatanparvarlik ruhi va davlatchilik an'analari aks ettiruvchi muhim tarixiy meros sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: turkiy xalqlar, harbiy belgilar, ramzlar, tamg'alar, qadimgi turkiylar, harbiy madaniyat, urug' belgilari, harbiy an'analari, otliq askarlari qurollari, o'zbek davlatchiligi, milliy merosi, tarixiy manbalar, harbiy boshqaruv, vatanparvarlik, din.

Kirish

Qadimgi turkiy xalqlarning harbiy belgilari va ramzlarining o'zbek davlatchilikda tutgan o'rni va ularning ijtimoiy tuzilishi, davlatchilik an'analari hamda harbiy san'atidagi muhim o'rnini aks ettiruvchi boy madaniy meros hisoblanadi. Ushbu ilmiy maqola, turkiy xalqlarning qadimgi davrlardan to'liq shakllangan davlatchilik bosqichlarigacha bo'lgan harbiy ramziy

tizimini o'rganishga bag'ishlangan. Mazkur mavzuning dolzarbligi, zamonaviy geosiyosiy sharoitlarda milliy o'zlikni anglash, tarixiy ildizlarga murojaat qilish va madaniy merosni asrab-avaylash zarurati bilan chambarchas bog'liqdir. Ayniqsa, harbiy ramzlar va belgilarning kelib chiqishi, evolyutsiyasi hamda ularning turkiy xalqlar tarixi va madaniyatidagi o'rni hozirgi kunda ham yetarlicha o'rganilmagan jihatlarni o'z ichiga oladi. Dastlabki turkiy qabilalarning harbiy tashkilotlari va ularning ramzlari haqidagi ma'lumotlar, asosan, arxeologik topilmalar, yozma manbalar va folklor materiallari orqali bizgacha yetib kelgan. Qadimgi turkiy jamiyatlarda harbiy ramzlar nafaqat jangovar ruhni ko'tarish, balki qabilalararo aloqalarni mustahkamlash, ierarxik tuzilmani belgilash va davlat hokimiyatining legitimligini ta'minlash vositasi sifatida ham xizmat qilgan. Ushbu ramzlarning ma'nolarini o'rganish, turkiy xalqlarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodlari va qadriyatlari haqida chuqur tushuncha beradi [2]. Masalan, bayroqlar, tamg'alar, harbiy kiyimlar va qurollardagi bezaklar nafaqat estetik vazifani bajargan, balki ularda muhim harbiy-siyosiy va ijtimoiy axborotlar kodlangan bo'lgan. Ushbu ilmiy maqola doirasida qadimgi turkiy xalqlarning harbiy belgilari va ramzlarining kelib chiqishini, ularning turlarini, ramziy ma'nolarini va tarixiy taraqqiyotini atroflicha tahlil qilish asosan maqsad qilib qo'yilgan. Tadqiqotning vazifalari sirasiga mavjud yozma manbalarni, arxeologik topilmalarni va etnografik ma'lumotlarni keng qamrovli o'rganish, turli turkiy xalqlarning harbiy ramzlaridagi umumiy va o'ziga xos jihatlarni aniqlash hamda ularning zamonaviy madaniy kontekstdagi aksini baholash kiradi [3].

Bu mavzu global va mahalliy kontekstda ham muhim ahamiyat kasb etadi, chunki Markaziy Osiyo hududi turkiy sivilizatsiyaning shakllanishida asosiy markazlardan biri bo'lgan [4, 6]. Harbiy ramzlar va belgilarning tahlili nafaqat turkiy madaniyatning o'ziga xosligini ochib beradi, balki ularning boshqa xalqlar madaniyatiga ta'sirini ham ko'rsatadi.

1-rasm. Turk xoqonligi xaritasi.

Ushbu tadqiqot natijalari tarixshunoslik, madaniyatshunoslik va etnografiya sohalarini boyitib, yosh avlodda milliy g'urur va tarixiy ongni shakllantirishga xizmat qiladi. Qolaversa, turkiy xalqlarning harbiy ramziy merosini chuqur o'rganish, zamonaviy milliy armiyalarning ramziy tizimlarini rivojlantirishda ham amaliy ahamiyatga ega bo'lishi mumkin [5]. Qadimgi turkiy xalqlarning harbiy ramzlari va belgilari ko'p hollarda ularning siyosiy qudrati, harbiy salohiyati hamda davlat mustaqiligining muhim timsoli sifatida namoyon bo'lgan. Har bir qabila va urug'ning o'ziga xos tamg'asi mavjud bo'lib ushbu belgilar nafaqat mulkiy belgi, balki siyosiy hokimiyat va harbiy birlikni ifodalaydi. O'zbek davlatchiligi tarixi o'zining ko'p ming yillik poydevoriga ega bo'lib, unda qadimgi turkiy xalqlarning harbiy-siyosiy an'analari muhim o'rin tutadi. Markaziy Osiyo hududida shakllangan ilk kaganatlar va davlat tuzilmalari nafaqat kuchli armiya, balki o'ziga xos davlat ramzlari tizimini ham yaratgan edilar. Tug', bayroq, tamg'a va jangovar unvonlar kabi harbiy atributlar shunchaki urush vositalari emas, balki hokimiyatning qonuniyligi, milliy birlik va suverenitetning oliy timsollari hisoblangan. Tarixiy jarayonlar zanjirida qadimgi turkiy harbiy ramzlar va davlat boshqaruvi prinsiplari keyingi davrlarga, xususan, Qoraxoniylar, Xorazmshohlar, Amir Temur va Temuriylar saltanati hamda o'zbek xonliklari davriga uzviy ravishda o'tdi va rivojlantirildi. Bu ramzlar xalqning jangovar ruhini yuksaltirish, qo'shinni markazlashtirilgan holda boshqarish va xalqaro maydonda davlat nufuzini namoyon etishda bosh omil bo'lib xizmat qildi. Bugungi kunda ham ushbu qadimgi an'analarning fundamental elementlari mustaqil O'zbekiston Respublikasining milliy davlat va harbiy atributlarida o'zining munosib aksini topmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi — qadimgi turkiy xalqlarga tegishli harbiy ramzlarning genezisi, ularning o'zbek davlatchiligi bosqichlaridagi transformatsiyasi va zamonaviy harbiy-vatanparvarlik tizimidagi ahamiyatini tarixiy-tahliliy jihatdan yoritib beradi. Ushbu tadqiqot harbiy madaniyatning tarixiy-g'oyaviy poydevorini ochib berib, yosh avlodni vatanparvarlik-matонат ruhida tarbiyalashda muhim tarbiyaviy-ma'rifiy ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, mavzu harbiy-siyosiy institutlar va ramzlar orqali davlat mudofaa tizimining tarixiy-huquqiy asoslarini rivojlantirish-mustahkamlashga xizmat qiladi. qadimgi turklarda harbiy ramzlar shunchaki urush atributi emas, balki koinot tartiboti (Tengrichilik) bilan bog'liq muqaddas tushuncha hisoblangan. Masalan, oliy hokimiyat ramzi bo'lgan "**Tug'**" faqatgina qo'mondonlik belgisi emas, balki davlatning qut-barakasi va xalqning ruhi yashaydigan muqaddas maskan sanalgan. Qiziqarli jihati shundaki, qadimgi turklar harbiy harakatlarda ko'p rangli simvolizmdan foydalangan: **ko'k rang** – Tangri va shon-sharafni, **oq rang** – adolat va soflikni, **qizil rang** – kuch va jangovar qonni ifodalagan. Harbiy bayroqlar uchiga o'rnatilgan **oltin bo'ri boshi** esa nafaqat totem (ajdod), balki ichiga maxsus hushtaksim on moslama o'rnatilgani sababli, shamolda dushmanga vahima soluvchi

dahshatli bo'ri ulişini eslatuvchi ovoz chiqargan – bu ilk harbiy-psixologik qurol elementlaridan biri edi.

Shuningdek, qadimgi davlat boshqaruvida **"O'rxun-Yenisey"** bitigtoshlarida qayd etilganidek, harbiy unvonlar (masalan, choros, tarxon, bég) va jangovar tartib (o'ng qanot – barangar, sol qanot – javangar) o'zbek xonliklari hamda Amir Temur davlatining harbiy-ma'muriy madaniyatiga to'g'ridan-to'g'ri poydevor bo'lib xizmat qildi. Urush va tinchlik marosimlarida chalingan **"Choros"** (ulkan barabanlar) sadosi esa davlatning uyg'oqligi va barqarorligi ramzi hisoblangan. Shu bois, ushbu harbiy-madaniy merosni o'rganish o'zbek davlatchiligining harbiy strategiyasi, diplomatik etiketi va milliy o'zlikni anglash mafkurasi qanday shakllanganini tushunishda beqiyos fundamental ahamiyatga egadir. Xususan, tarixiy manbalarda keltirilgan hayratlanarli ma'lumotlarga ko'ra, qadimgi turkiy xalqlar va

2-rasm. Qadimgi turkiy xalqlarning harbiy belgilari.

keyinchalik o'zbek xonliklari harbiy ramzlarni qat'iy **astronomik va matematik hisob-kitoblar** asosida qo'llashgan. Masalan, qo'shin qo'mondoniga topshiriladigan tug'lar soni uning necha ming kishilik armiyani boshqarishiga qarab belgilangan va oliy xoqonning bosh tug'i har doim quyosh chiqadigan tomonga — **Sharqqa** qaratib o'rnatilgan. Zero, turkiy kosmologiyada Sharq — yangilanish va hayot manbai hisoblangan.

Yana bir qiziqarli fakt shundaki, dushman tomonga qarata otiladigan **"gumburlovchi o'qlar"** (**hushtakli kamon o'qlari**) nafaqat signal berish vositasi, balki o'ziga xos ramziy xabar ham edi: o'qning havoda chiqargan ovoz ohangi va chastotasiga qarab, qo'shin qaysi tomonga va qanday tezlikda hujum qilishi kerakligini aniq bilgan. Bu tizim o'zbek davlatchiligi harbiy an'analarda mukammal shakllangan yashirin diplomatik kod va kiber-aloqaning ilk tarixiy ko'rinishi edi. Bundan tashqari, Amir Temur saltanatida harbiy ramzlar bilan bog'liq shunday qat'iy tartib bo'lganki, agar jang maydonida biron bir qismning tug'i

yoki bayrog'i dushman tomonidan yiqitilsa, bu mag'lubiyat belgisi sanalgan. Shu sababli, **"Tug'chi" (tug'ni ko'tarib yuruvchi pahlavonlar)** armiyaning eng sara va eng baquvvat jangchilaridan tanlab olingan hamda ularni himoya qilish uchun maxsus otliq otryad birlashtirilgan. Ushbu an'analarning chuqur madaniy va ijtimoiy qatlamlarini tadqiq etish, o'zbek harbiy san'atining dunyo sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasi naqadar ulkan bo'lganini yana bir bor isbotlaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Qadimgi turkiy xalqlarning harbiy belgilari va ramzlari masalasi Sharqshunoslik va Turkologiyada uzoq vaqtdan beri muhokama qilinadigan mavzulardan biri hisoblanadi. Bu boradagi tadqiqotlar turkiy davlatchilik an'analari, ularning harbiy tashkiloti va madaniy o'ziga xosligini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Olimlar turkiy xalqlarning harbiy ramzlari ularning ijtimoiy-siyosiy tuzilishi, diniy e'tiqodlari va harbiy strategiyalari bilan chambarchas bog'liq holda o'rganadilar.

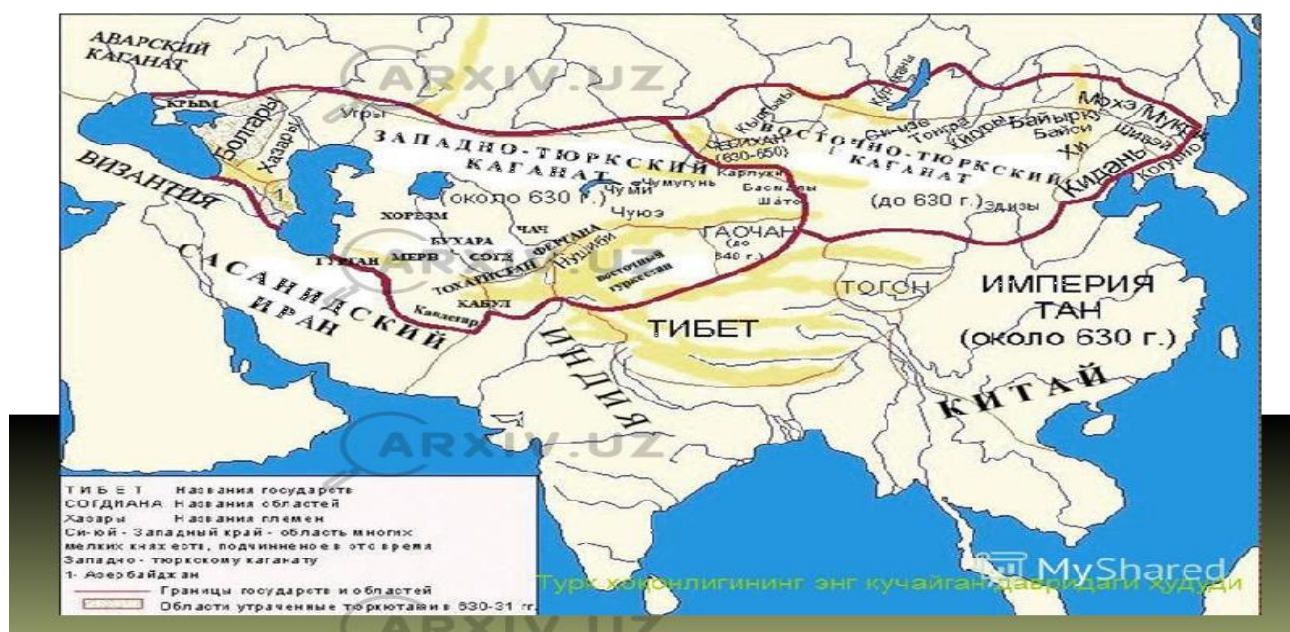
Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, turkiy xalqlarning harbiy timsollari nafaqat kuch va qudratni, balki ularning kosmogoniya va dunyoqarashini ham aks ettirgan. Masalan, R. Rajabovning " Qadimgi Sharq harbiy san'ati " asarida Sharq xalqlari, jumladan turkiy qabilalarning harbiy tizimi, jangovar strategiyasi va qurol- aslaha madaniyati keng yoritilgan. Ushbu asar harbiy ramzlarning shakllanish jarayonini tushunishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. [1].

Uning fikricha, bu ramzlar qabila birlashmalarining, hokimiyatning va hatto butun etnosning o'ziga xos belgisi bo'lgan. V.Xudoyberdiyevning tadqiqotida turkiy xalqlar jamiyatida harbiy tarbiya va harbiy tashkilotlar tizimi tahlil qilingan Unda harbiy ramzlar jangovar ruhni shakllantiruvchi vosita sifatida qaralib ularning ijtimoiy va pedagogik ahamiyatni keng ma' noda yoritib berilgan.[2]

Z. Xakimjanovning ilmiy maqolalarida Turon hududidagi qadimgi xalqlarning harbiy san'ati va madaniyati o'rganilib, harbiy belgilarning estetik va ma'naviy funksiyalari tahlil qilingan. Bu tadqiqotlar ramzlarning nafaqat harbiy balki madaniy -mafkuraviy ahamiyatini ham ko'rsatadi [3].

Ularning tadqiqotlari turkiy ramzlarning evolyutsiyasini va ularning turli davlatlarda, masalan, G'arbiy Turk xoqonligida yoki keyinchalik Saljuqiylar davlatida qanday o'zgarishlarga uchraganini ko'rsatadi. Shuningdek, S. Kuechning asarida Sharq va G'arb turkiy xalqlarning tarixiy taraqqiyotida harbiy ramzlarning tutgan o'rnini chuqur tahlil qilgan bo'lib, ularning umumiy sivilizatsion jarayonlardagi o'rinini anglashga va etnik o'zlikni saqlab qolishdagi rolini ta'kidlaydi [4]. R.P. McClary va B .F. Gurning tadqiqotlarida esa davlat hokimiyati, me'morchilik va siyosiy ramzlar o'rtasidagi bog'liqlik yoritilgan bo'lib, bu

turkiy davlatlarda ramziy tizimlarni kengroq tarixiy kontekstda tushunishga imkon beradi.[5 ,6] Bu borada P. B. Golden ham turkiy xalqlarning etnogenezi jarayonida harbiy ramzlar va belgilarning ahamiyatini yoritib bergan [7]. Uning ishlari turkiy ramzlarning etnik guruhlarining birlashuvidagi rolini ko'rsatadib. Karimov D. "Qadimgi turkiy tamg'alar va ularning tarixiy ahamiyati " uning tamg'alarni qabila va urug'larning asosiy ramziy belgisi sifatida baholab, ularning davlat boshqaruvi hamda harbiy tizimdagi o'rini yoritadi. Tadqiqotda tamg'alarning nafaqat mulkiy belgi, balki siyosiy hokimiyat va harbiy birlik timsoli sifatida qo'llanilgan. Shuningdek, turkiy tamg'alarning keyingi davrlarda ham milliy ramz sifatida saqlanib qolganligi ta'kidlanadi.[8] Tursunov O. turkiy xalqlarning urf – odatlari, an' analarni diniy qarashlari va madaniy merosi etnografik jihatdan tahlil qilingan. Muallif harbiy marosimlar, jangovar an'analari hamda ramziy belgilar orqali turkiy xalqlarning dunyoqarashi va ijtimoiy hayotini ochib bergan.[9] Ismoilov R. qadimgi turkiy xalqlarning harbiy madaniyati, qo'shin tuzilishi va jangovar an'analari zamonaviy ilmiy yondashuv asosida o'rganilga, va jangovar ruhiyat hamda davlat qudratini ifodalab bergan.[10]

3-rasmi. G'arbiy va sharqiy turk xoqonliklari xaritasi.

Biroq, mavjud tadqiqotlarda ayrim kelishmovchiliklar va ochiq qolgan savollar ham mavjud. Ba'zi olimlar turkiy ramzlarning faqat harbiy maqsadda qo'llanganini ta'kidlasa, boshqalari ularning ijtimoiy, diniy va siyosiy funksiyalarini ham qayd etadilar. Ayniqsa, ramzlarning o'zgarishi va yangi ma'nolar kasb etishi jarayoni, shuningdek, ularning mintaqaviy farqlanishi masalasi chuqurroq o'rganishni talab qiladi [6]. Ushbu ilmiy maqola ushbu bo'shliqlarni qisman to'ldirishga qaratilga va ramzlar ularni qaysi hududalarni bosib olgani xaritada ko'rsatib bergan.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur ilmiy maqola qadimgi turkiy xalqlarning harbiy belgilari va ramzlarini tadqiq etishga qaratilgan bo'lib, unda kompleks (aralash) metodologiya qo'llaniladi. Tadqiqot dizayni sifat va miqdoriy yondashuvlarni birlashtirish orqali mavzuni chuqur va har tomonlama o'rganish imkoniyatini beradi. Ushbu yondashuv qadimgi turkiy jamiyatlardagi harbiy madaniyatning murakkab jihatlarini tushunish uchun zarurdir [1].

Tadqiqot obyekti sifatida qadimgi turkiy xalqlar tomonidan qo'llanilgan harbiy belgilar, nishonlar, totemlar, tang'alar va ularning ramziy ma'nolari tanlab olindi. Bularga qabilaviy bayroqlar, qurol-yarog' bezaklari, ot anjomlari, kiyim-kechaklardagi elementlar va qabr toshlaridagi tasvirlar kiradi [2]. Ushbu belgilarning evolyutsiyasi va ularning turli davrlardagi ahamiyati ham tadqiqot markazida turadi.[5]

Ma'lumotlarni yig'ish uchun asosiy texnika sifatida hujjatli tahlil (document analysis) qo'llanildi. Bu usul qadimgi turkiy xalqlarga oid yozma manbalar, arxeologik topilmalar, numizmatik materiallar, petrogliflar va etnografik Rajabova R. va Xadoyberdiyev V. kabi olimlarning asarlarida keltirilgan ma'lumotlar chuqur tahlil qilindi [1, 2].

Ma'lumotlarni tahlil qilishda sifat va miqdoriy usullar uyg'unlikda ishlatildi.

Sifat tahlili harbiy belgilarning ramziy ma'nolari, ularning ijtimoiy-madaniy konteksti va tarixiy rivojlanishini o'rganishga qaratilgan. Miqdoriy tahlil esa ma'lum belgilarning tarqalish chastotasi, geografik joylashuvi va turli davrlardagi o'zgarishlarini statistik jihatdan baholashga imkon beradi [4].

Tadqiqotda etika tamoyillariga qat'iy rioya qilindi. Barcha manbalarga to'g'ri murojaat qilingan va ularning mualliflik huquqlari hurmat qilingan. Shuningdek, tadqiqot natijalarini taqdim etishda xolislik va obyektivlik asosiy mezon bo'ldi.

Tadqiqotning cheklovlari qadimgi turkiy xalqlarga oid yozma manbalarning cheklanganligi va ayrim arxeologik topilmalarning to'liq saqlanib qolmaganligi bilan bog'liq. Bu holat ayrim belgilarga oid ma'lumotlarni to'liq tiklashni qiyinlashtirishi mumkin [5].

Tadqiqotning validligi (asosiligi) manbalarning o'zaro solishtirma tahlili va turli mualliflarning ma'lumotlarini tasdiqlash orqali ta'minlandi. Reliabiligi (ishonchliligi) esa ilmiy hamjamiyat tomonidan qabul qilingan tahlil usullarini qo'llash va yondashuvni saqlash orqali erishildi. Ushbu ilmiy maqola orqali qadimgi turkiy xalqlarning harbiy ramzlari bo'yicha yangi ma'lumotlar va tushunchalar taqdim etiladi [6].

Xulosa

Ushbu ilmiy maqolada qadimgi turkiy xalqlarning harbiy belgilari va ramzlari chuqur tahlil qilindi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ushbu ramzlar nafaqat harbiy strategiya va

tashkiliy tuzilmalarda, balki qadimgi turkiy jamiyatlarning ijtimoiy, madaniy va diniy hayotida ham muhim o'rin tutgan. Bo'ri boshli tug'lar, tamg'alar, qabilaviy belgilar va ranglar kabi elementlar turkiy xalqlarning o'ziga xosligini, ularning jangovar ruhini va davlatchilik an'analarini aks ettirgan [1], [4]. Bu ramzlar orqali turkiy qabilalar o'zaro birlashgan, dushmanlarga qarshi kurashgan va o'z hududlarini kengaytirgan. Ularning harbiy tashkilotchiligi va ramziy tizimi Yevroosiyo dashtlarining harbiy-siyosiy landshaftida muhim rol o'ynagan [2].

Amaliyot va siyosat uchun ushbu tadqiqot natijalari bir qator muhim tavsiyalar beradi. Birinchidan, qadimgi turkiy harbiy ramzlar va belgilarning tarixiy ahamiyatini chuqurroq o'rganish va ularni ta'lim dasturlariga kiritish orqali yosh avlodda milliy o'zlikni anglash va tarixiy merosiga hurmatni shakllantirish mumkin. Ikkinchidan, ushbu ramzlarni zamonaviy madaniyat va san'atda, masalan, dizayn, filmlar va adabiyotda qo'llash orqali ularning targ'ibotini kuchaytirish hamda xalqaro miqyosda turkiy madaniyatga bo'lgan qiziqishni oshirish mumkin. Uchinchidan, muzey ekspozitsiyalarini boyitish va ilmiy-ommabop nashrlarni ko'paytirish orqali ushbu noyob madaniy merosni keng jamoatchilikka yetkazish lozim. Bu chora-tadbirlar qadimgi turkiy xalqlarning harbiy an'analarini nafaqat ilmiy doiralarda, balki keng jamoatchilik orasida ham e'tirof etilishiga xizmat qiladi. **Qadimgi turkiylarning harbiy-kommunikatsiya va signal tizimi:** Qadimgi turkiy jangchilar tomonidan dushman tomonga qarata otiladigan "gumburlovchi" yoki hushtakli kamon o'qlari shunchaki signal vositasi emas, balki akustik chastotalarga asoslangan mukammal axborot uzatish tizimi edi. Havoda hosil bo'ladigan ovoz ohangiga qarab minglab otliqlardan iborat turkiy qo'shinining hujum yo'nalishi, tezligi va manyovrlari masofadan yashirin kodlar orqali boshqarilgan. Bu tizim o'zbek harbiy an'analarida ilk kiber-aloqaning tarixiy ko'rinishi bo'lib, qadimgi turkiylarning intellektual va harbiy-texnik tafakkuri naqadar ilgarilab ketganini isbotlaydi. **Davlatchilik nomusi va qadimgi turkiy tug' ierarxiyasi:** Qadimgi turkiy xoqonliklarda muqaddas sanalgan, dumi bog'langan "Tug'" va "Yalov" (bayroq) tushunchalari Amir Temur davlatida hamda keyingi Buxoro, Xiva hamda Qo'qon xonliklarida daxlsiz davlat qonuni darajasiga ko'tarildi. Jang maydonida turkiy ramzlarning yiqilishi butun saltanatning inqirozi sifatida baholangan. Shu sababli armiyaeng eng sara, jismonan va ma'naviy eng baquvvat pahlavonlaridan "Tug'chilar" korpusi shakllantirilib, ularga maxsus otliq otryadlar biriktirilgan. Bu esa qadimgi turkiylardan o'tgan harbiy ramzlarning qo'shin ruxiyatini boshqarishdagi eng asosiy psixologik qurol bo'lganidan dalolat beradi.

Geosiyosiy boshqaruv va qadimgi turkiy komanchilik maktabi: Qadimgi turkiylarning davlatni "Ikki qanotli" (O'ng va Chap) boshqaruv tizimi, harbiy unvonlar ierarxiyasi (tarxon, yabg'u, shod, bek) hamda elchilarga beriladigan muhrli "Payza" (metall lavhalar) hozirgi zamonaviy xalqaro diplomatiya va harbiy taktikaning poydevoridir. Ushbu

qadimgi turkiy harbiy-ma'muriy ramzlar orqali Buyuk Ipak yo'li xavfsizligi ta'minlangan va Sharq bilan G'arb o'rtasida yagona transkontinental iqtisodiy makon yaratilgan. Bu maktab o'zbek xonliklarining tashqi siyosiy strategiyasida ham yetakchi rol o'ynadi.

Falsafiy va sivilizatsiyaviy vorisiylik: Qadimgi turkiy xalqlarning kosmologik tasavvurlari va simvoolikasi (oltin bo'ri boshi, ko'k va oq rang simvoolikasi, 12 hayvonli turkiy taqvim) keyinchalik islom sivilizatsiyasi qadriyatlar bilan go'zal sintez hosil qildi. Mahmud Koshgariy va Yusuf Xos Hojib asarlarida tizimlashtirilgan qadimgi turkiy huquq prinsiplari Amir Temurning "Kuch — adolatdadir" degan oliy konstitutsiyaviy shioriga aylanib, bugungi o'zbek huquqiy davlatchiligi g'oyasining fundamental asosini yaratdi. Shuni aytish keraki qadimgi turkiy xalqlarning ramzlari, urf – odatlari, marosimlari, dini, vatanparvarligi, va harbiy san'an usulari o'zbek davlatchilikda katta ta'sir ko'rsatga.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] .Rajabov R. Qadimgi Sharq harbiy san'ati – Toshkent : Yangi asr avlodi, 2018.
- [2] Xudoyberdiyev V. Turkiy xalqlar jamiyatida harbiy tarbiya ko'rinishlari. "Qo'qon universiteti xabarnomasi" 2025.
- [3] Xakimdjanova Z. Turon xalqlarining harbiy sa'nati. – "Obrazovaniye, nauka va innovatsion ideyalar", 2025.
- [4] Kuehn S. The Dragon in Medieval East Christian and Islamic Art. – Leiden: Brill, 2011(qiyosiy manba sifatida ishlatiladi)
- [5] McClary R. P. Rum Seljuq Architecture, 1170 – 1220.—Edinburgh University
- [6] Gur B. F. The Conquest of Istanbul and the Manipulation of Architecture. -- Routledge, 2026.
- [7] Golden P. B. An Introduction to the History of the Turkic Peoples. – Wiesbaden : Harrassowitz, 2016.
- [8] Karimov D. "Qadimgi turkiy tamg'alar va ularning tarixiy ahamiyati. 2023.
- [9] Tursunov O. "Turkiy xalqlar etnografiyasi va madaniyati. – Toshkent 2021.
- [10] Ismoilov R. "Qadimgi turkiy xalqlarning harbiy madaniyati. – "O'zbekiston tarixi" jurnali 2025.